

Трети форум „Изследователски подходи в обучението по български език“
Third Forum “Research Methods in Bulgarian Language Education”

СЪВРЕМЕННИ ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПОДХОДИ, ИНТЕРАКТИВНИ МЕТОДИ И ФОРМИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В V – VII КЛАС

Добрина Велинова

Основно училище „Св. Климент Охридски“ – Хасково

Резюме. В статията са представени някои съвременни подходи в обучението по български език, някои прилагани методи и форми, които превръщат ученика в активна творческа личност, реализирането на междупредметни връзки и зависимости, новата роля на учителя и ученика в съвременната образователна парадигма. Разглеждани са различни методи и форми на интерактивно обучение, активизиране участието на учениците в обучението по български език, развиване на креативни способности, повишаване на мотивацията, постигане на по-високи успех и компетентности.

Ключови думи: интерактивни методи; личностно ориентирано обучение

Съвременното обучение по български език в прогимназиален етап

Формирането на самостоятелна личност с изграден светоглед и адаптираща се към бързо променящата се действителност е основна цел на обучението по всички учебни предмети и в частност на обучението по български език.

По време на цялостното си обучение в прогимназиална образователна степен учениците изпитват затруднения по учебните предмети заради големия обем информация. Технологиите на обучение по български език има за цел да направи ученето по-лесно и достъпно, да преодолее задълбочаващото се противоречие между разширяващия се обхват на компетентностите, необходими за социална реализация, и ограничените възможности на подрастващите. Как да бъде постигнато това, е основният въпрос пред учителя по български език. Отговорът е – чрез реализиране на нов тип взаимоотношения с учениците, чрез възприемане на нови умения по отношение на подхода, поставящ в центъра на обучението обучаемия, чрез споделяне на добри педагогически практики.

Целта на обучението по български език и литература в начална образователна степен е развитие на мисленето, въображението и паметта на учениците (Ivanova, 2016).

Целта на обучението по БЕЛ е не просто граматична, езикова, комуникативна, а културна и социална грамотност (Rasheva-Merdzhanova, 2017: 165).

Овлабяването на езика и развитието на речта са двете страни на сложния процес, чрез който се извършва социализацията на личността. Овлабяването на езика и развитието на речта са свързани с възможностите за обогатяване на речта, с възможностите за граматически правилно изразяване на мислите (<https://logoped-detskipsiholog.alle.bg>)¹⁾.

Основните подходи, чрез които се реализира обучението по български език, са личностно ориентираният, компетентностният, фасилитаторският, интердисциплинарният.

Личностно ориентираният подход е свързан с реализирането на субект-субектни отношения в образователната парадигма. В днешното образование не е достатъчно учителят да владее и да преподава добре своята учебна дисциплина. Основното предизвикателство е да поддържа мотивацията и стремежа на своите ученици към развитие. „Деца обичат предизвикателствата и когато те са поставени по положителен начин и с необходимото поощрение, учениците са склонни да изпробват силите си“²⁾. Мотивацията е един от най-критичните компоненти на ученето и е сред най-трудните за измерване. Какво кара даден ученик да учи? Мотивите могат да бъдат най-разнообразни: постоянен интерес да се научи нещо ново и непознато (познавателен интерес); интерес към конкретна учебна дисциплина (предметен интерес); радост от ученето; стремеж към определено място в училищния колектив (социален статут), възможност за себеизява. Работата на учителя не е да засилва мотивацията, като такава, а да открие, да събужда и поддържа мотивацията на учениците да учат и да се ангажират в дейности, които водят до учене (Kolishev, 2013; Slavin, 2004). Личностно ориентираният подход предполага съобразяване с интересите, възможностите и предпочитанията на учениците, предполага хуманно отношение и любов към детето, дълбоко познаване на неговата личност. Учителят и учениците работят в сътрудничество за постигане на общите цели. Личностно ориентираната технология на обучение в ПОС се характеризира с това, че ориентира дейността на учителя към използването на ресурси за повишаване активността и самостоятелността на учениците.

Личностно ориентираният подход се постига чрез реализирането на проектно базирано обучение, чрез прилагането на интерактивни методи на обучение. Проектният метод е „ориентиран към развитие на висшите интелектуални умения, стимулиране на творчеството и самоизявата“ (Delibaltova, 2018: 369). Този метод винаги е свързан с проява на творчество от страна на учениците. В прогимназиална образователна степен той се прилага със следните цели:

- поддържане мотивацията на учениците за учене;
- развитие на презентационни и комуникационни умения;
- развитие на изследователските способности;
- начин за рационално и конструктивно учене;
- оценка уменията на учениците.

Проектният метод предполага реализиране на междупредметни връзки и зависимости. Включването на интердисциплинарни дейности е свързано с представяне

продуктите от проектното обучение: презентации, табла, чертежи, електронна книга, училищен вестник.

Учениците от клуб „Млад журналист“ създават училищен вестник, в който включват информационни бележки, свързани с живота на училището; репортаж от училищно мероприятие; събират произведения за рубриката „Млади таланти“ (стихотворения, разкази, рисунки); съставят обява, афиш (учениците рекламират предстояща театрална постановка по изучавано произведение – „Немили-недраги“, „Радини вълнения“).

В раздел „Състав на българския език“ (домашни и чужди думи, чуждици, остарели думи, жаргони) учениците работят по проект:

- записване на изрази от ученически жаргон;
- записване на остарели думи – историзми (от уроците по история);
- изследване на надписите по магазините, кафенетата – български думи и чуждици; изрази от всекидневната употреба;
- записване на диалектни думи и изрази (от селата).

Чрез **интердисциплинарния подход** в обучението се постига взаимодействие по учебните дисциплини, знанията, уменията и компетентностите придобиват комплексен характер. В пети клас се реализира интердисциплинарен изнесен урок по български език и математика в банката. На учениците е обяснено как се изчислява лихвен процент, след това получават задача, разделени в групи, да съставят задачи с процент и да определят главни и второстепенни части в съставените изречения.

В шести клас се реализира изнесен интердисциплинарен урок по български език и „Човекът и природата“ в Метеорологична обсерватория – Хасково. Учениците се запознават нагледно как се прави прогнозата за времето, а получената информация използват, за да създадат научен текст във връзка с обучението по български език. Проведени са още изнесени интердисциплинарни уроци в църквата, в магазина. Така се поддържа живият контакт между участниците в педагогическото общуване, създават се силни емоционални преживявания, учениците са поставени в центъра на обучението, формират трансверсални компетентности, като критическо мислене, проява на творчество, способност за изразяване на собствено становище и приемане становището на другите. Реализирането на интердисциплинарни изнесени уроци води до отваряне на образователната среда и до нейното синергетизиране.

За превръщането на подрастващите в самостоятелни личности, умеещи да прилагат постигнатите компетентности в зависимост от ситуацията, голямо значение има възприемането на новата роля от учителя. Той не е основен източник на знания, а изпълнява нова роля на ментор, помощник, фасилитатор. „Съвременният ментор споделя своя житейски и професионален опит с друг човек. В днешно време менторството се използва в по-широк смисъл, като все повече се подчертава взаимно ползната връзка между ментора и наставлявания“⁽²⁾.

Фасилитаторски подход. Ролята на фасилитатора е на помощник, който обсъжда с учениците очакваните резултати и помага, когато е необходимо. Учителят фаси-

литатор насърчава общуването в групата, подтиква учениците към сътрудничество и взаимопомощ с цел постигане на по-висок резултат. Така се преминава от състояние на пасивност към състояние на активност. Учениците сами конструират знанията си чрез активизиране на минал опит. Така те придобиват умения да оценят ценността на придобитите знания, придобиват рефлексия.

Компетентностен подход – чрез него в обучението се създават условия за овладяване на комплекс от компетентности, „осигуряващи потенциал и способности за устойчива и ефективна жизнена дейност в условията на съвременното усложнено социално-политическо, пазарно и информационно пространство“ (Radev & Aleksandrova, 2009: 104). Оттук произтича синергетичната насоченост на компетентностния подход. „Компетентността е личностно образование, което не може да се операционализира, като се сведе до отделни разпокъсани „дискретни“ знания или умения, а би следвало да се оценява в определен контекст на основата на постигнатото действително ефективно изпълнение на задача или дейност, а не като постигане на предварително определен стандарт“ (Delibaltova, 2003).

Чрез изследователските подходи в обучението се развиват критическото мислене, творчеството, решаването на проблеми, вземането на решения, инициативността и др. Тези компетентности стоят в основата на всички социални умения и способности. Те се формират у подрастващите в резултат от училищно образование. Целта на обучението по български език е именно постигането на тези компетентности.

С цел формиране на активни творчески личности в обучението по български език се прилага система от интерактивни методи на обучение. „Методът на обучение е система от дидактически похвати, чрез които се осъществява взаимодействието между преподаване, учене и учебно съдържание, конструирана въз основа на система от дидактически правила и норми, чрез които се определя последователността и взаимната връзка на тези похвати, в рамките на споменатото взаимодействие, насочено към постигане на конкретните цели на обучението“ (Delibaltova, 2018: 350).

Към активните методи на обучение, които прилагам в обучението, се отнасят:

- Ситуационните задачи – често се използват за развитие на речевите умения на учениците;

- Обърната класна стая – модел, при който урокът в клас и домашната работа сменят своите места. Уроците за нови знания се подготвят от учениците самостоятелно вкъщи, а в час се правят упражнения и се дискутират проблеми. Обикновено новите знания се презентират в рамките на 5 минути, след което ученикът получава възможност да бъде главно действащо лице в урока.

- смяна на ролите – т.е. ученикът изпълнява ролята на учител. Реализирането на метода е свързано с подготовка от страна на ученика, който ще бъде учител и преминава през няколко етапа.

- Планиране. Предварително се поставя темата и се обсъжда с ученика, който ще изпълнява ролята на учител. Дават му се напътствия, относно типовете упражнения, които той трябва да подготви, и проблемите, които ще постави за дискутиране.

– Самостоятелна подготовка от страна на ученика. Той проучва допълнителна литература, набелязват се проблемите и въпросите, които ще бъдат поставени в урока.

– Обсъждане с учителя. Ученикът получава напътствия, препоръки, мнения. Ако е необходимо се трансформират набелязаните въпроси и проблеми. Избират се дидактическите средства и материали, които ще бъдат използвани в урока.

– Реализиране на метода.

– Работа в групи. Във връзка с изучаване на жанра интервю в VII клас учениците, разделени в групи, получават задачата да влязат в ролята на интервюиращ и известна личност от шоубизнеса, спортист или политик. Групите се оценяват взаимно относно комуникативно-речевите им умения, проявата на толерантност в общуването. Това допринася и за формирането на нравствена позиция у учениците.

– Съревнования. Състезанията дават възможност за сравнение на постиженията и подтиква към саморазвитие и самоусъвършенстване.

В резултат на използваните методи се постигат следните цели:

– развитие на творческото мислене и креативността на учениците;

– ученикът е в активна позиция, дава се възможност за самостоятелно търсене и откриване, анализиране и представяне на информация;

– управлението на учителя се трансформира в съуправление учител – ученик и ученик – ученик.

Съобразно специфичните интереси и способности на учениците се създават **извънкласни и извънурочни** форми, които са естествено продължение на урока – вътрешкласните състезания: „Аз зная български език“, „Умни, сладкодумни“, „Езикова щафета“. Тези състезания са организирани в три кръга. Всеки клас сформира свой представителен отбор. Отборите от четирите класа мерят сили, като попълват кръстословици, решават задачи за редактиране на текст, определят видовете изречения по състав. Конкурентната среда подтиква учениците към самоизява и увереност в собствените сили, учениците са мотивирани да се самоусъвършенстват.

Обособяването на училищни и извънучилищни форми придобива конкретни функции:

– формиране на комуникативно-речева компетентност;

– полезни за разрешаване на личностни и междуличностни проблеми;

– възможност за проява на творчество, себеизразяване и себедоказване.

За поддържане на интереса на учениците за обучение се използват ИКТ в образователната среда. Р. Форсайт и В. Янкова³⁾ търсят емпирични доказателства „за и против технологичния и поколенчески детерминизъм по отношение на принадлежността към дигиталното поколение“ и установяват, че: „при използване на технологиите в учебен контекст у обучаемите се формира опит и желание те да бъдат използвани в подпомагане на ученето. Следователно факторът обучение и опит е по-силен от фактора възраст. Такива дейности са: търся конкретна информация; намирам или проверявам факти; намирам информация по учебен проект или домашна задача; търся информация за продължаване на обучението ми; разглеждам онлайн

ресурси, които ми помагат в ученето“. И още „... Обучаемите очакват да имат достъп до учебната информация онлайн и в електронен формат, технологиите да бъдат по-интензивно използвани в образователния процес и преподавателите им да бъдат по-добре технологично подготвени. Почти всички изследвани лица изискват и очакват да получават бърза и навременна индивидуална обратна връзка върху резултатите от своето учене“. „... Образованието следва да се адаптира към тези промени, процесът на обучение да се индивидуализира и да се ориентира към използването на технологии, които са станали част от живота на подрастващите. Така ще се създадат условия за повишаване на мотивацията на обучаемите и на резултатите от тяхното учене“⁽⁴⁾.

Резултатите от обучението се измерват с постиженията на учениците, мнението на родители, учители и ученици.

В проведено анкетно проучване на изхода на прогимназиална образователна степен относно използваните методи, техниките, мотивацията на учениците, организационните форми се установява, че между участниците в образователния процес учители – родители – деца съществуват синергетична връзка и зависимост. Те приемат подходите, техниките и формите, чрез които се организира отворената синергетична образователна среда, и в крайна сметка и трите страни са доволни от постигнатите резултати на изхода на ПОС.

В резултат на приложените технологии, методи, подходи на обучение се постигат следните резултати.

За обучаемия:

- повишена мотивация за обучение и стремеж за развитие;
- постигане на по-високи резултати в обучението;
- удовлетвореност от вложените усилия;
- придобиване на саморефлексия.

За образователната парадигма:

- внедряване и мултиплициране на постигнатото.

Ролята на приложените методи, технологии и форми на обучение е дефинирана още в дълбока древност от Сократ, който казва: „Не мога да науча никого на нищо, мога само да накарам хората да мислят“. Можем да обобщим, че от философска гледна точка, основна цел на обучението по БЕЛ е цялостно формирането на учениковата личност. Този процес е свързан с непрекъснато самоопределяне – изграждане на представата за собственото Аз. Самопознанието и самоопределянето включват отговори на въпросите: „Кой съм аз и какви са моите ценности?“, „Готов ли съм да приемам ценностите на другите и да проявявам емпатия спрямо тях?“, „Мога ли да защитавам своите ценности?“. Отговорите на тези въпроси са свързани с процесите на самопознание, саморазвитие и саморегулиране. За достигането до това равнище е важно формиране и развитие на преносими компетентности, като критическо мислене, комуникативни способности, реструктуриране на познанията в зависимост от ситуацията. В обучението по български език в прогимназиална образователна степен се постигат не само трансверсални компетентности, а и цялостно развитие на

личността на детето, на неговите таланти и способности до пълния им потенциал. От философска гледна точка, това е приликата с прогресивизма. Това развитие се постига чрез даване свобода на ученика да експериментира, да бъде изследовател, да задава въпроси, да допуска грешки и да се учи от тях.

Приликата на съвременното обучение по български език с реконструкционизма (критическата теория) се състои в стремежа учениците да се научат да мислят критически. Детето има възможност да преосмисли процесите и явленията, поведението на героите, в чийто образ влиза, поведението на другите около себе си и своето собствено.

Философският стремеж на преподавателя екзистенциалист се състои в това да помогне на учениците да ценят самите себе си като уникални личности, които имат свободата да вземат самостоятелни решения.

Изхождайки от това, че основните категории във философията са идея, опит и развитие, може да се обобщи, че учениците, които притежават мотивация за активно учене и участват активно в учебния процес, имат повече идеи за решаването на проблемите. Това води до придобиването на повече опит и до цялостно развитие на личността.

Заклучение

В резултат на променената образователна среда учениците повишат своя успех и постигнати компетентности. Тези, които участват активно, постигат почти два пъти по-висок успех и компетентности в сравнение с по-слабо активните. Тези резултати се потвърждават и от НВО – 2017 година.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Младенова, И. <https://logoped-detskipsholog.alte.bg>
2. Николова, М. 2012. Проблемно базираният подход в обучението по информационни технологии <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp12/6.1/6.1-9.pdf>
3. Чорбаджийска, О., Ю. Шкумова. „Менторство, коучинг и тренинг – ефективни методи за обучение и развитие на човешките ресурси“ – http://www.lpajournal.com/wp-content/uploads/2017/06/Chorbadjiiska_Schkumova-fuul-text.pdf
4. Форсайт, Р., Янкова, В. 2016 https://journal.e-center.uni-sofia.bg/site/wp-content/uploads/downloads/2016/10/1_Peycheva_Yankova1.pdf

ЛИТЕРАТУРА

- Делибалтова, В. (2003). Към компетентността като обект на дидактически интерес. *Педагогика*, 2003, № 2.
- Иванова, Н. (2016). *Книга за учителя по български език и литература*, част 2. София: Рива.

- Колишев, Н. (2013). *Стратегии за учебно мотивиране на учениците*. Шумен.
- Мерджанова, Я. (2017). *Синергетическа философия на образованието. Синергетическа естествена педагогика. Синергетично образование*. София: Св. Кл. Охридски.
- Радев, Пл., А. Александрова. (2009). *Философия на образованието*. Велико Търново: Фабер.
- Славин, Р. (2004). *Педагогическа психология*. София: Наука и изкуство.

REFERENCES

- Delibaltova, V. (2003). *Kam kompetentnostta kato obekt na didakticheski interes. Pedagogika*, 2003, №2.
- Ivanova, N. (2016). *Kniga za uchitelya po balgarski ezik i literatura, chast 2*. Sofia: Riva.
- Kolishev, N. (2013). *Strategii za uchebno motivirane na uchenicite*. Shumen.
- Merdjanova, Ya. (2017). *Sinergeticheska filosofia na obrazovaniето. Sinergeticheska estestvena pedagogika. Sinergetichno obrazovanie*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.
- Radev, Pl., A. Aleksandrova. (2009). *Filosofia na obrazovaniето*. Veliko Tarnovo: Faber.
- Slavin, R. (2004). *Pedagogicheska psihologia*. Sofia: Nauka I izkustvo.

MODERN PEDAGOGICAL APPROACHES, INTERACTIVE METHODS AND FORMS IN THE BULGARIAN LANGUAGE TEACHING IN V – VII CLASS

Abstract. The article presents some modern approaches in the teaching of Bulgarian language, some applied methods and forms, which turn the pupil into an active creative person, the realization of intercurricular relations and dependencies. the new role of the teacher and the pupil in the modern educational paradigm. Different methods and forms of interactive training, activating the participation of pupils in Bulgarian language teaching, developing creative abilities, increasing motivation, achieving higher success and competencies are discussed.

Keywords: interactive methods; personal education

✉ **Ms. Dobrina Velinova**
14, Graf Ignatiev St.
“St. Kliment Ohridski” Primary School
Haskovo, Bulgaria
E-mail: velinova_bg@abv.bg